

Yayına Hazırlayan
Leyla GÜLSEREN

1986 yılında Dokuz Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesi'ni bitirdi. Psikiyatri ihtisasını 1989-1993 yılları arasında İzmir Atatürk Eğitim ve Araştırma Hastanesi'nde tamamladı. Aynı kurumda psikiyatri eğitim kadrosunda çalışmaya başladı. 2006 yılında doçent oldu. Psikodrama, dinamik yönelimli grup psikoterapisi ve destekleyici psikoterapi eğitimlerini tamamladı. Türkiye Psikiyatri Derneği'nin Yeterlik Yürütme Kurulu ve farklı altkurullarında görev aldı. İzmir Şube Yönetim Kurulu Başkanlığı yaptı. Başlıca ilgi alanları kadın ruh sağlığı ve psikoterapilerdir. TPD tarafından düzenlenen destekleyici psikoterapi eğitimlerinin Ege Bölgesi eğiticilerinden ve TPD Yayınları'ndan daha önce basılan *Kadınların Yaşamı ve Kadın Ruh Sağlığı* kitabının editörlerindendir. Halen serbest hekim olarak çalışmaktadır.

Gündelik Yaşamdan Kliniğe Şiddet ve Psikiyatri

© 2017 Türkiye Psikiyatri Derneği

Tanıtım için yapılacak alıntılar dışında Türkiye Psikiyatri Derneği'nin izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

ISBN: 978-605-65673-6-0

TPD Yayınları | Psikiyatride Güncel Serisi | 1

1. Baskı | 2017

Baskı Adedi: 500

Yayına Hazırlayan: Leyla Gülseren

Son Okuma: Ekin Sönmez, Tolga Binbay, Taner Yılmaz, Hatice Özdemir
(TPD PETEK Yayıncılık Kurulu)

Yayın Hizmetleri

BAYT Bilimsel Araştırmalar Basın Yayın ve Tanıtım Ltd. Şti.

Ziya Gökalp Cad. 30/31, 06420 Kızılay, Ankara

Tel: (0.312) 431 30 62

www.bayt.com.tr

Baskı

Miki Matbaacılık San. ve Tic. Ltd. Şti.

Matbaacılar Sanayi Sitesi

1516/1 Sk., No: 27, Yenimahalle / Ankara

Tel: (0.312) 395 21 28

Baskı Tarihi

Nisan 2017

Gündelik Yaşamdan Kliniğe **Şiddet ve Psikiyatri**

Yayına Hazırlayan
Leyla GÜLSEREN

TÜRKİYE PSİKİYATRİ DERNEĞİ
YAYINLARI

YAZARLAR

(Yazarlar kitaptaki bölüm sırasına göre düzenlenmiştir.)

Cem Kaptanoğlu, Prof. Dr., Serbest Hekim, Eskişehir

Ferdi Köşger, Doç. Dr., Osmangazi Üniversitesi Tıp Fakültesi, Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı, Eskişehir

Ayşen Esen-Danacı, Prof. Dr., Celal Bayar Üniversitesi Tıp Fakültesi, Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı, Manisa

Orkun Aydın, Uzm. Dr., Bolu İzzet Baysal Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Eğitim ve Araştırma Hastanesi, Bolu

Leyla Gülseren, Doç. Dr., Serbest Hekim, İzmir

Ayşe Devrim Başterzi, Doç. Dr., Başkent Üniversitesi İstanbul Araştırma ve Uygulama Hastanesi Psikiyatri Bölümü, İstanbul

Burcu Özbaran, Prof. Dr., Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi, Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı, İzmir

Sezen Köse, Doç. Dr., Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı, İzmir

Suzan Saner, Uzm. Dr., Özel Yedikule Psikiyatri Merkezi, Zeytinburnu, İstanbul

Lale Tırtıl, Uzm. Dr., Adli Tıp Kurumu, Büyükçekmece Şube Müdürlüğü, İstanbul

Tamer Aker, Prof. Dr., Bilgi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Travma ve Afet Çalışmaları Uygulamalı Ruh Sağlığı, İstanbul

Ersin Uygun, Uzm. Dr., Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Eğitim ve Araştırma Hastanesi, İstanbul

Burhanettin Kaya, Doç. Dr., Özel Terapi Tıp Merkezi, Antalya

Ejder Akgün Yıldırım, Doç. Dr., Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Eğitim ve Araştırma Hastanesi, İstanbul

Münevver Hacıoğlu, Uzm. Dr., Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Eğitim ve Araştırma Hastanesi, İstanbul

Şahika Yüksel, Prof. Dr., Serbest Hekim, İstanbul

Hüseyin Soysal, Uzm. Dr., Serbest Hekim, İstanbul

Şiddetin ruhsal kökenleri.....	1
Cem Kaptanoğlu, Ferdi Köşger	
Ruhsal bozukluktardan kaynaklanan şiddet: Klinik özellikler ve uygulamada psikiyatrik yönetimi üzerine rehber	21
Ayşen Esen-Danacı, Orkun Aydın	
Kadına yönelik aile içi cinsiyetçi şiddet: Klinik uygulamada yaklaşım ve sorumluluklar.....	55
Leyla Gülseren, Ayşe Devrim Başterzi	
Erişkin psikiyatristi için çocuğa yönelik şiddet: Klinik uygulamada yaklaşım ve sorumluluklar	89
Burcu Özbaran, Sezen Köse	
Cinsel şiddet	111
Suzan Saner, Lale Tırtıl	
Güncel bir sağlık sorunu: Mültecilik ve şiddet	141
Tamer Aker, Ersin Uygun	
İş yerinde psikolojik şiddet (Mobbing): Klinik ve yasal yaklaşım	153
Burhanettin Kaya	
Sağlık çalışanlarına yönelik şiddet: Güncel durum ve klinik uygulamada ruh hekimine yönelik rehber	185
Ejder Akgün Yıldırım, Münevver Hacıoğlu	

**Gündelik yaşamda şiddet, ruh sağlığı ve
psikoterapi..... 217**

Şahika Yüksel

**Hastaya ve hastadan yönelen şiddetin adli psikiyatrik
açıdan idaresi..... 255**

Hüseyin Soysal

Merhaba,

Türkiye Psikiyatri Derneği yayınlarından olan *Psikiyatride Güncel* dergisinin 2012 yılında yayınlanan güz sayısı şiddet konusuna odaklı idi. Aradan beş yıla yakın zaman geçmesine karşın şiddet konusu gündemden düşmediği gibi katlanarak artıp, bir şekilde hepimizin hayatını etkiler hale geldi. Ne yazık ki bir süre daha gündemden düşmeyecek gibi görünüyor.

Şiddete uğrama yönünden riskin en yüksek olduğu meslek grupları arasında yer alan ruh hekimleri olarak bizler, şiddetin her türüne maruz kalmış kişilerle daha çok karşılaşır, daha fazla “tanıklık” yapar olduk. Etkisini kuşaklar boyu sürdüren şiddet her an ve her yerde karşımıza çıkabiliyor. Şiddet şiddeti doğuruyor. Cinsiyet, cinsel yönelim, dil, inançlar, düşünceler, etnik köken, mültecilik, engellilik hali, yoksulluk, hastalık şiddet görme gerekçesi olabiliyor. Şiddet mağdurları bazen yaşadıkları şiddeti doğrudan dile getiriyorlar. Ancak çoğu kez de iyileşmeyen, sık tekrarlayan ruhsal ve bedensel yakınmalar uzun süre boyunca maruz kaldıkları şiddetin ifade biçimi oluyor.

Psikiyatride Güncel dergisinin şiddet sayısının kısa sürede tükenmesi ve şiddet konusunun ülke gündeminin merkezinde yer alması nedeniyle dergiyi bir başvuru kitabına dönüştürme fikri oluştu. Bu kitapta, daha önce dergide yer alan “*şiddetin ruhsal kökenleri*”, “*kadına ve çocuğa yönelik şiddet*”, “*ruhsal hastalıklarla şiddet arasındaki ilişki*”, “*sağlık çalışanlarına yönelik şiddet*”, “*iş yerinde psikolojik şiddet*”, “*adli psikiyatrik açıdan şiddet*”, “*günlük yaşamda şiddet ve psikoterapi*” bölümleri yazarları tarafından gözden geçirilerek bir kısmı güncellendi. “*Cinsel şiddet*”, “*Güncel bir sağlık sorunu: mültecilik ve şiddet*” olmak üzere iki bölüm daha eklendi. Yazıların, kuramsal bilgi yanında olabildiğince günlük uygulamaya yönelik pratik öneriler içermesine özen gösterildi.

Kitapta yer alan bölümlerin yazarlarına, TPD Yayıncılık Kurulu’na, Tolga Binbay’a değerli katkıları ve emekleri için çok teşekkür ederim. Hem danışanlarımızı ve hastalarımızı, hem de insan olma halini daha iyi anlamımıza katkıda bulunabilmesi dileğiyle...

Leyla Gülseren

Şiddetin ruhsal kökenleri

Cem Kaptanoğlu, Ferdi Köşger

Şiddet tanımlarının tümü “*kişinin bedensel ve/veya ruhsal bütünlüğüne zarar veren*” bir davranışın varlığına vurgu yapar. Buradaki “zarar”ın nesnel veya öznel ölçütlerinin neler olduğunun net bir tanımını yapmak zordur. Bu zorluk, şiddet tanımının zaman içindeki değişiminin, yani tarihselliğinin bir sonucudur. Dün şiddet olarak tanımlanmayan bir tutum veya davranış, bugün tartışmasız şiddet olarak tanımlanıyorsa, bu değişimi büyük ölçüde belirleyen, “zarar verme”, “zarar görme” ölçütlerimizin zaman içinde incelik hassaslaşmasıdır (Kaptanoğlu 2009). Bir başka deyişle şiddet tanımı, fiziksel zarar vermeden, sembolik zarar vermeye doğru genişleyen bir evrim geçirmektedir. Sembolik

şiddet anlayışında, şiddetin maddi olduğu kadar zihinsel de olduğu vurgulanır. Riches'e göre (1989), "*Maddi olarak şiddet, nesnelere çarpıtmak, hasara uğratmak veya yok etmek için zor uygulanmasıyla ilgilidir; zihinsel olarak ise kimliklerin saldırıya uğramasıyla. Zihinsel tasarımdaki bir unsur tehdit edildiği zaman saldırı gerçekleşmiş olur*". Michaux'un şiddet tanımı ise, şiddetin maddi ve simgesel olabilmesinin yanında; ruhsal - bedensel, doğrudan - dolaylı, bireysel veya grup şiddeti şeklinde de olabileceğini vurgular: "*Karşılıklı ilişkiler ortamında taraflardan biri veya birkaçı doğrudan veya dolaylı, toplu veya dağınık olarak, diğerlerinin bir veya birkaçının bedensel bütünlüğüne veya ruhsal bütünlüğüne, mallarına, simgesel ve kültürel değerlerine oranı ne olursa olsun zarar verecek şekilde davranırsa, orada şiddet vardır*" (Riches 1989). Tanımda belirtildiği gibi, maddi veya sembolik şiddet davranışı, genellikle bir karşılıklı ilişkiler ortamında ortaya çıkar ve taraflardan en az biri, insan veya insanlardır.

Şiddet davranışının ortaya çıkışında rol oynayan etkenler ve şiddetin uygulanış şekli açısından farklı şiddet türleri tanımlanabilir. Örneğin bireysel ve grup şiddeti farklılıklar gösterir. Kitlesele bir şiddet davranışının oluş nedenlerini, seyrini ve sonuçlarını irdelerken, bir bireysel şiddet eyleminden daha farklı dinamikleri dikkate almak gerekir. Yine aynı şekilde bireyin veya grubun kendisini savunmak için şiddete başvurması, önceden planlanarak gerçekleştirilmiş saldırı şeklindeki bir şiddet davranışından farklı ele alınmalıdır. Birey kendisine yönelik olarak da şiddet uygulayabilir, intihar veya kendine zarar verme bu tür bir şiddet davranışdır. Ruhsal hastalık nedeniyle ortaya çıkan psikopatolojik şiddet, bireysel etkenlerin ön planda olduğu bir şiddet türüdür. Birey, hastalığı veya bilinçdışı kaygı ve korkuları nedeniyle kendisine veya çevresine şiddet uygular.

Yukarıda belirtilen tüm şiddet türlerinin, sosyolojik, psikolojik, ideolojik, politik, kültürel, biyolojik, psikopatolojik vb. çeşitli nedenleri olabileceğini özellikle vurgulamak gerekir.

Şiddet (violence), genellikle insan saldırganlığı için kullanılan bir kavram olmasıyla, daha kapsayıcı bir anlama sahip saldırganlık (aggression) kavramından farklılıklar gösterir. Etologlar, hayvanlardaki saldırganlığı, “*fiziksel saldırganlık veya saldırganca sosyal işaretlerle karakterize davranış*” olarak tanımlıyorlar (Mckinney 2000). Örneğin, sürü liderliği için dövüşen iki erkek geyik veya yumurtalarına yaklaşıldığı zaman tehdit edici sesler çıkaran kuluçkadaki bir tavuk, saldırgan bir davranış sergilemektedir. Hayvan davranışları üzerine yapılan araştırmalar, daha önceden bilinenin aksine, hayvanlarda, her an boşalmaya hazır bir hayvani saldırganlık içgüdüsünün olmadığını, hayvanların ancak belirli durumlar ve uyaranlar karşısında saldırganlaştıklarını göstermiştir. Hayvanlar, yaşam alanlarını ve yavrularını yabancılardan korumak, eş bulmak, liderlik ve beslenme gibi içgüdüsel dürtülerinin doyumu engellendiğinde saldırganlaşabilmektedirler. Etolog Lorenz’e göre (2008), “*Hayvanlar aleminde, normal koşullarda, aynı türün üyeleri arasında ciddi yaralanma veya ölüme biten saldırganlık enderdir*”. İnsan saldırganlığının veya şiddetin, engellenmeyle (früstrasyon) yakından ilişkisi olmakla birlikte, insanlarda öfke ve saldırganlık yaratan durumlar, hayvanlarla karşılaştırılamayacak kadar çeşitli, karmaşık, bir başka deyişle “insani”dir. İnsan yavrusu, kültürün, dilin simgesel dünyasına girerek, sosyalleşerek insanlaşır. Bu “insanlaştırıcı” süreç, insanın biyolojik, içgüdüsel (instinctive) gereksinimlerinin kültür içinde yeniden tanımlandığı, “insani”leştiği bir süreçtir. Biyolojik içgüdülerin, toplum ve kültür içinde nesne ilişkileri üzerinden simgesel anlamlar

kazanmasının bir sonucu olarak, hayvanlardaki gibi içgüdüsel gereksinimlerin engellenmesiyle açıklanamayacak çok çeşitli “insani” öfke, saldırganlık veya şiddet nedenleri ortaya çıkar. Bu nedenler, hayvani içgüdülerin doyumunun ötesinde, toplumsallaşmanın, insanlaşmanın, kültürel bir varlık olmanın getirdiği özdeşimler, özlemler, kimlikler gibi narsisistik kurgularla ilgilidir (Kaptanoğlu 2009). Laplanche ve Pontalis (1973) insan saldırganlığını şöyle tanımlıyorlar: “*Diğer insanlara, gerçekte ya da düşlemede zarar vermeye, aşağılamaya, sınırlamaya yönelik eğilim veya eğilimler kümesi. Şiddet veya yıkıcı motor eylem, saldırganlığın alabileceği tek biçim değildir*”. Bu tanımda saldırganlığın düşlemleri de kapsayan bir eğilim ve/veya davranış olarak tanımlanması ve bu eğilimin zarar veren yıkıcı davranışa yani şiddete dönüşmeyebileceği vurgusu önemlidir. Söz konusu tanımdan çıkararak, şiddetin insan saldırganlığının bir türü olduğu belirtilebilir.

Duygu olarak öfke ve saldırganlık

Saldırganlık ve şiddeti anlamaya çalışırken öfke (anger) kavramının göz ardı edilmesi olanaksızdır. Yıkıcı davranışa dönüşmemiş bir zihinsel eğilim olarak saldırganlıkla, temel bir duygu olarak öfkeyi birbirinden ayırmanın zor olduğu söylenebilir. Fakat bir kavram kargaşasına düşmemek için saldırganlık ve öfke kavramlarının tam olarak birbiriyle örtüşmediklerini de vurgulamak gerekir. Likierman (1987) öfkeyi, bir duygu veya psikofizyolojik tepki şeklindeki özgül bir saldırganlık türü olarak tanımlar. Likierman’a göre duygu olarak öfke, fizyolojik (kalp-damar, solunum, kas-iskelet, sindirim vb.) ve psikolojik (bellek, imajinasyon, algı, iletişim, yargılama vb.) sistemleri içine alan, iç veya dış uyaranlar karşısında istem dışı ve otomatik